

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Belarus - Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2019

I. SAMMANFATTNING

Belarus fortsätter att uppvisa allvarliga brister vad gäller respekten för mänskliga rättigheter och demokrati, bland annat vad gäller föreningsfrihet, yttrandefrihet, vallagstiftning och valgenomförande, rättsstatens principer, situationen för frihetsberövade, fackliga rättigheter samt kvinnors och hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Belarus förblir det enda land i Europa som tillämpar dödsstraff.

Belarus författning ger presidenten en mycket stark ställning och möjlighet att väljas ett obegränsat antal mandatperioder. Presidenten kontrollerar den verkställande makten genom att utnämna och entlediga regeringsmedlemmar och guvernörer. Presidentens dekret har ställning som lag. Inga regeringskritiska kandidater finns representerade i parlamentet och oppositionen är splittrad och marginaliserad.

Rättsväsendet präglas av godtycklighet och kan inte betraktas som oberoende från den exekutiva makten. Efter parlamentsvalet 2019 konstaterade Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och dess kontor för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) att Belarus fortfarande har lång väg att gå innan landet kan anses leva upp till internationell demokratisk standard.

Press- och yttrandefriheten är starkt begränsad. Det är alltjämt svårt för oberoende journalister att arbeta i landet. I ett uppmärksammat fall 2018 skedde tillslag med påföljande åtal mot flera oberoende medier. Ett antal oppositionella internetsidor har vid olika tillfällen blockerats.

Mötesfriheten är fortsatt kraftigt inskränkt och myndigheterna arbetar systematiskt för att försvåra och förhindra protestdemonstrationer. Civilsamhällets utrymme är begränsat och inskränks genom komplicerade och godtyckligt tillämpade regelverk.

Belarus bedömer att andelen personer som lever i fattigdom uppgår till 5,6 procent av befolkningen. Enligt oberoende bedömare är vardagskorruptionen låg och landet har låg mödra- och barndödlighet. Samtidigt råder betydande skillnader i inkomstnivå och tillgång till samhällsservice mellan stad och landsbygd.

Även om det formellt råder jämställdhet mellan könen påverkas kvinnors situation av starkt patriarkala attityder i samhället. En väsentligt lägre andel kvinnor än män lönearbetar. Våld i nära relationer är förhållandevis utbrett. Arbetet med ett lagförslag rörande våld i nära relationer har avstannat efter kritik från presidenten. Samhällets syn på hbtq-personer är övervägande negativ. Lagstiftning mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet saknas.

II. RÄTTSTATENS PRINCIPER

Enligt författningen har Belarus ett självständigt rättssystem, men presidenten har stark formell kontroll över tillsättning, befordran och entledigande av domare och åklagare. Domstolarna kan således inte betraktas som oberoende från den exekutiva makten. Belarus är inte medlem av Europarådet och därmed inte föremål för avgöranden i Europadomstolen vad gäller kränkningar av mänskliga rättigheter.

Enligt lag får licensierade jurister etablera egna advokatbyråer om de tillhör advokatsamfundet. Enligt människorättsförsvare utövar Justitieministeriet dock kontroll över advokatsamfundet och påtryckningar mot enskilda advokater förekommer.

Den belarusiska förvaltningen kännetecknas av bristande transparens, utpräglat centralstyre och en ibland godtycklig tolkning av bestämmelser. Lönerna i offentlig förvaltning är låga och korttidsförordnanden bidrar till osäkra anställningsförhållanden samt till en utsatt ställning för tjänstemännen. Belarus har ingen ombudsman för mänskliga rättigheter.

Inom både näringslivet och offentliga sektorn finns uppgifter om korruption. *Transparency International's* index över upplevd korruption för 2019 placerade Belarus på plats 66 av 180. *World Justice Projects* rättsstatsindex för 2019 placerade Belarus på plats 66 av 126.

Rättssäkerhet

Rättssäkerheten är starkt bristfällig, särskilt i politiskt känsliga fall. Uppgifter förekommer om att domar har beställts av den exekutiva makten och att individer har dömts på tvivelaktiga grunder. Andelen friande domar i brottsmål är mycket låg, cirka 0,2 procent. Domar kan överklagas av både åklagare och försvar, men högre instanser brukar i de allra flesta fall upprätthålla lägre instansens domar.

Domstolsförhandlingar är normalt sett öppna för insyn. Media kan vanligtvis rapportera från rättegångar, med undantag för rättegångar som förs bakom lyckta dörrar.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Det är ovanligt att statstjänstemän ställs inför rätta I de fall det sker finns ofta politiska motiv bakom de rättskipande myndigheternas förfarande. I korruptionsfall och annan ekonomisk brottslighet på högre nivå råder till synes en selektivitet vad gäller vilka som blir föremål för utredning och påföljd och flera tidigare dömda har efter en tid återkommit till höga positioner.

Åtal och rättsliga påföljder för tjänstefel eller övergrepp som har begåtts av företrädare för rättsvårdande myndigheter förekommer, men är ovanliga och tillämpningen sker inkonsekvent. I de fall då offren för myndighetsövergrepp hör till den politiska oppositionen eller är människorättsförsvarare råder inte sällan straffrihet för de ansvariga. Det förekommer även att sådana fall inte uppmärksammas alls av myndigheterna eller i media.

Presidenten har rätt att utfärda amnesti och benådningar. Denna rätt tillämpades exempelvis i juli 2019 i samband med 75-årsjubiléet av Belarus befrielse under andra världskriget. Amnestin omfattade ungefär 6000 personer dömda för mindre samhällsfarliga brott, varav 2000 frigavs från fängelser.

Belarus saknar lagstiftning om våld i nära relationer. Ett förslag till lagstiftning om våld i hemmet stoppades i parlamentet 2018 efter kritik från presidenten. I praktiken råder i många fall straffrihet för förövaren, bland annat till följd av att diskussioner om våld i nära relationer och sexuellt våld är tabubelagda i samhället. Våld i nära relationer betraktas ofta som en intern familjeangelägenhet med följden att det är offret som skuldbeläggs. Enligt officiell statistik dödas årligen över 100 belarusier av närstående personer.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Belarus författning ger presidenten en mycket stark ställning. Presidenten är statschef och väljs i direkta val till en ämbetsperiod om fem år. Antalet mandatperioder är, sedan en kritiserad folkomröstning 2004, obegränsat.

Presidenten kontrollerar den verkställande makten genom att utnämna och entlediga regeringsmedlemmar och guvernörer. Även en lång rad andra utnämningar på lägre nivå godkänns av presidenten. Presidenten är också överbefälhavare, leder det nationella säkerhetsrådet samt kontrollerar den inflytelserika säkerhetsapparaten. Presidentens dekret har ställning som lag. Den nuvarande författningen tillkom efter en hårt kritiserad folkomröstning 1996 och drevs igenom mot parlamentets vilja.

Parlamentet har två kamrar: Representantkammaren och Republikrådet. Representantkammaren har 110 medlemmar som utses i allmänna val. Republikrådet har 64 ledamöter, varav åtta utses av presidenten och övriga av regionala församlingar. Bägge kamrarna väljs för en mandatperiod om fyra år. Den lagstiftande makten har i förhållande till presidentens befogenheter en svag ställning.

Partiväsendet i Belarus är svagt utvecklat och en mycket liten andel av ledamöterna i parlamentet representerar något parti. Istället är en stor majoritet formellt oberoende. Inget parti har kunnat registrera sig sedan 2000, trots att flera har försökt. Oppositionen är marginaliserad och svag till följd av årtal av trakasserier, fängelsedomar och begränsade möjligheter att verka. Inga regeringskritiska kandidater lyckades ta plats i Representantkammaren i parlamentsvalen 2019.

Till president- och parlamentsval bjuds internationella valobservatörer in. Valövervakningsmissioner från OSSE har riktat hård kritik mot att varje val har brutit i efterlevnad av grundläggande principer om fria och demokratiska val. Belarus har bland annat kritiserats för brister i valkommissionernas sammansättning och arbete samt rösträkningen. Den långt utsträckta perioden för förtidsröstning har särskilt uppmärksammats, eftersom den anses kunna möjliggöra valfusk. Studenter har hotats med vräkning från studentboende om de vägrat förtidsrösta och liknande påtryckningar rapporteras ha förekommit mot värnpliktiga, offentligt anställda samt anställda vid statligt ägda företag. I flera fall har oberoende belarusiska valobservatörer hindrats från att övervaka valet och i några fall straffats till följd av påstådda ordningsbrott. Tidigare rekommendationer från OSSE om förändringar i vallagstiftningen har inte genomförts, annat än ytterst marginellt.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhället i Belarus är utsatt och relativt outvecklat. Föreningsfrihet garanteras formellt, men efterlevnaden av lagstiftningen är inkonsekvent och godtycklig. Reglerna för registrering och redovisning av civilsamhällesorganisationer är omfattande och otydliga. Överträdelser kan leda till att en organisation avregistreras och avvecklas. Reglerna för att ta emot ekonomiskt stöd från utlandet är omständliga. Ofta misstänkliggörs mottagare av sådant stöd av myndigheterna för att samarbeta med främmande maktens intressen.

Avlyssning och övervakning av både oppositionspolitiker och människorättsförsvarare är frekvent förekommande. Trakasserier och provokationer förekommer.

Möjligheterna för en civilsamhällesorganisation att verka i Belarus är avhängiga vilka frågor organisationen arbetar med. Organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter eller konkurrerar om samma målgrupper som regimnära organisationer är särskilt utsatta.

Människorättsorganisationen *Vjasna* som bland annat arbetar med dokumentering av kränkningar av mänskliga rättigheter och ungdomsrörelsen *Rada* är två exempel på organisationer som tidigare fått sin registrering upphävd.

Sedan några år förekommer en formell dialog om mänskliga rättigheter mellan staten och registrerade civilsamhällesorganisationer. Företrädare för icke-registrerade civilsamhällesorganisationer har vid ett par tillfällen kunnat delta, men då endast som privatpersoner. Det finns också flera organisationer som presenteras som oberoende trots att de i själva verket styrs av staten, till exempel organisationer för kvinnor, ungdomar, krigsveteraner och fackförbund.

Civilsamhällesorganisationer som arbetar med till exempel miljö- eller sociala frågor har lättare att verka och samarbetar i flera fall med myndigheterna.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Flera personer med band till oppositionen försvann 1999 och 2000: den förre inrikesministern Jurij Zacharenko, den tidigare vice talmannen i det upplösta parlamentet Viktor Gontjar, dennes affärskollega Anatolij Krasovskij samt journalisten och fotografen Dmitrij Zavadskij. Utredningen som tillsattes med anledning av försvinnandena har inte drivits framåt eller lett till några resultat. Fyra myndighetspersoner som misstänks vara ansvariga för försvinnandena är fortsatt föremål för sanktioner från EU. Efter att tyska media i december 2019 publicerat en uppmärksammas intervju med en person som uppgav sig ha varit inblandad i mordet på tre av de ovan nämnda personerna, och som enligt egen utsago hade kopplingar till regimen, återupptogs utredningarna. Dessa har dock ännu inte lett till några synliga resultat.

Författningen innehåller bestämmelser mot tortyr, liksom grymma, omänskliga och förnedrande bestraffningar. Uppgifter om tortyr mot frihetsberövade i fängelser och häkten förekommer dock och har rapporterats av FN:s särskilde rapportör om situationen för de mänskliga rättigheterna i Belarus. Människorättsförsvarare har rapporterat att flera dödsfall på häkten och anstalter har berott på misshandel och nekad läkarvård. Myndigheterna ger sällan tillträde för människorättsförsvarare eller andra observatörer till fängelserna.

Pennalism i de väpnade styrkorna är ett fortsatt problem. Landets myndigheter har uttryckt en ambition att komma tillrätta med problemet, som fick stor uppmärksamhet i media 2017 i samband med att minst ett

dödsfall kunde kopplas till sådan pennialism. Vittnesmål och medieuppgifter tyder på att problemet fortsatt är omfattande.

Belarus är både ursprungsland och transitland för människohandel, men omfattningen är svår att ange. Människohandel är straffbart och myndigheterna arbetar aktivt med frågan.

Dödsstraff

Belarus är det enda land i Europa som tillämpar dödsstraff. Dödsstraff kan utdömas för grova brott som mord, terrorism, folkmord, användande av massförstörelsevapen och statskupp. I de fall dödsstraff har utdömts har det gällt mord med särskilt försvårade omständigheter. Det enda undantaget under senare år utgörs av två omstridda dödsdomar för terroristbrott efter ett sprängdåd i Minsks tunnelbana 2011.

Antalet dödsdomar och avrättningar var under 1990-talet tiotals per år. Sedan 2007 har antalet inte överstigit fyra per år.

Människorättsorganisationen *Vjasna* har rapporterat att tre dödsdomar verkställdes 2019 och ytterligare tre personer dömdes till döden under året. Kvinnor oavsett ålder samt män som vid tiden för brottet var under 18 eller över 65 år när domen avkunnas kan enligt lag inte dömas till dödsstraff. Straffet verkställs genom ett skott i huvudet.

Verkställandet av dödsstraff har rönt stark kritik. Den dömda får inte veta sitt verkställighetsdatum i förväg. Det kan dröja veckor innan anhöriga får information om att avrättningen genomförts. Kroppen lämnas inte ut till anhöriga, som inte heller får information om var den avrättade begravts.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga och ibland preventiva kortare frihetsberövanden förekommer och har de senaste åren riktats mot oppositionella. Under 2019 fortsatte domstolarna att döma ut kortare frihetsberövanden, i regel 5 till 15 dagar, till personer som deltar i eller organiserar politisk protestverksamhet, exempelvis icke-sanktionerade demonstrationer. I de flesta fall har demonstrationerna genomförts utan att upplösas och personer har frihetsberövats först senare. Polisen behöver åklagares tillåtelse för att kvarhålla en person i mer än tre timmar, men i praktiken ignoreras ofta detta krav.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Författningen föreskriver press- och yttrandefrihet, men i praktiken är denna rätt starkt begränsad. Belarus klassificeras som ”ej fritt” av *Freedom House* och placerar sig på plats 153 av 180 i *Reportrar utan gränser* pressfrihetsindex 2019.

Statens dominans är stark i traditionella medier och det existerar inga oberoende etermedier med kritiskt granskande nyhets- och samhällsprogram. Opposition och meningsmotståndare ignoreras oftast i statliga medier, även om de vid enstaka tillfällen har medverkat i statlig tv.

Oppositionskandidaterna i parlamentsvalet 2019 fick ett visst, dock ytterst begränsat utrymme att framträda i statliga medier. Kandidater som uppfattades rikta alltför skarp kritik mot sittande regering, i synnerhet presidenten, fråntogs sin kandidatstatus.

Journalister kan åtalas och bötfällas för att utan tillstånd arbeta för utländska medier. Enligt uppgifter från belarusiska journalistförbundet utdömdes 2019 totalt 44 bötesstraff för ”olaglig medial produktion och spridning”, varav de flesta drabbade journalister var från den Polenbaserade kanalen *Belsat*.

Myndigheterna begränsar med olika medel möjligheterna för oberoende journalister att verka i landet. I ett uppmärksammat fall 2018 skedde tillslag med påföljande åtal mot flera oberoende medier, som påståtts ha gjort dataintrång i den statliga nyhetsbyrån *BelTA*. De flesta anklagelserna togs tillbaka, men 14 journalister bötfälldes. och chefredaktören för den oberoende nyhetsportalen *Tut.by* dömdes att betala skadestånd. Civilsamhällesorganisationer har kritiserat myndigheternas agerande och menar att politiska motiv låg bakom händelserna.

Verksamheten för oberoende tidningar försvåras på flera sätt. Några tidningar är utestängda från de statliga distributions- och prenumerationsnäten, vilket bidrar till svårigheten för dessa att nå ut till en bredare läsekrets. Myndigheterna införde 2015 ett invecklat registreringssystem för försäljning av tidningar, vilket försvårat distributionen för många oppositionella medier. Det förekommer också uppgifter om att anställda i statliga företag och offentlig sektor tvingas av arbetsgivaren att prenumerera på regimvänliga lokal- och regionaltidningar.

Myndigheterna har rätt att stänga ned ett medium efter två varningar och utan föregående domstolsbeslut. Civilsamhällesorganisationer pekar på att

brottsrubriceringen ”förtal” används godtyckligt i syfte att tysta regimkritiska åsikter i media, ibland med fängelsestraff som påföljd.

Antalet internetanvändare har ökat kraftigt på senare år och omkring 80 procent av befolkningen bedöms ha tillgång till internet. I samband med protestaktioner har det förekommit indikationer på att myndigheter begränsat internetåtkomsten på platsen för demonstrationen. Ett antal oppositionella sidor har vid olika tillfällen blockerats, exempelvis onlinetidningen *Charter 97*.

Sedan december 2018 har förändringar i medielagen genomförts som innebär att internetmedier lyder under samma regelverk som traditionella medier. Nyhetssajter online är skyldiga att ta bort material om de beordras till detta av myndigheterna och måste undvika publicering av så kallad ”extremistisk” information. Myndigheter bedömer vilken typ av information som anses extremistisk. Ägare till webbsidor kan ställas till svars för användarnas kommentarer på sajten.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfrihet är formellt garanterad i Belarus, vilket dock tillämpas godtyckligt. Utrymmet för oppositionspartier och civilsamhällesorganisationer som ägnar sig åt politiskt känsliga frågor är starkt begränsat. Detsamma gäller flera av landets nyare religiösa samfund. Kraven för att registrera sig som parti eller organisation är hårda och tillämpas inkonsekvent. Obetydliga fel i en ansökan kan leda till avslag. Det förekommer också att myndigheterna sätter press på företrädare för organisationerna för att dessa skall dra tillbaka sin ansökan. Inget politiskt parti har erhållit registrering sedan 2000. Oppositionspartiet Belarusiska kristdemokratin har till exempel upprepade gånger försökt att registrera sig utan att lyckas.

Att agera för eller inom en icke-registrerad organisation faller inte längre under brottsbalken, men kan fortfarande ge höga böter. Ändringar i lagen trädde i kraft 2019 och har medfört nya procedurer och högre avgifter för mötesarrangörer, vilket fått till konsekvens att flera evenemang har fått ställas in, bland annat en marsch till minne av offren i kärnkraftsolyckan i Tjernobyl.

Oberoende och oppositionella organisationer får regelmässigt avslag på sina ansökningar att anordna politiska möten eller demonstrationer. Undantag medgavs under valrörelsen 2019 och ibland vid särskilda minnesdagar, men då endast på perifera platser. Deltagande i protester som inte sanktionerats av myndigheterna leder i många fall till konsekvenser för den enskilde. På senare år har polisens våldsamma ingrepp mot icke-sanktionerade protester alltmer ersatts av mindre dramatiska men ändå kännbara rättsliga påföljder. Protestaktioner mot integrationen med Ryssland i december 2019 tilläts exempelvis pågå i det närmaste obehindrat i Minsks centrum, men ledde sedermera till ett utdraget rättsligt efterspel med böter eller fängelse för många deltagare.

Individer som engagerar sig politiskt eller i andra samhällsfrågor riskerar att stöta på problem hos arbetsgivare eller utbildningsinstitutioner. Studenter som deltagit i regimkritiska aktiviteter har blivit avstängda från universitet, haft svårt att få ut sin examen eller nekats plats på studenthem.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfriheten är garanterad i författningen och Belarus saknar statskyrka. Den ortodoxa kyrkan intar dock en särställning i förhållande till staten. Omkring 70 procent av befolkningen är ortodoxt kristna och 20 procent är katoliker. En stor del, inte minst av de ortodoxt kristna, utgörs av passiva, icke-praktiserande grupper. Utöver ortodox och katolsk kristendom identifierar lagstiftningen även ortodox judendom, sunniislam och evangelisk-lutheranism som religioner av historisk betydelse för landet. Det finns ett relativt stort antal protestantiska församlingar, bland annat baptister och pingstvännen.

Flera mindre samfund har nekats registrering, till exempel Jehovas vittnen. Icke-registrerade samfunds aktiviteter är olagliga. Dessa samfund möter därför ofta svårigheter och trakasseras av myndigheterna, ofta med hänvisning till att bönemöten utgör olagliga massevenemang.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Fackliga rättigheter och relaterade frågor

Arbetslösheten uppgår enligt officiell statistik till en procent, men är i praktiken sannolikt mellan fem och sex procent. Enligt UNDP deltar 58 procent av kvinnorna och 70 procent av männen i arbetslivet. Registrerade

arbetslösa är förpliktigade att genomföra underbetalda beredskapsarbeten och får en mycket låg arbetslöshetsersättning.

År 2018 upphörde tillämpningen av ett presidentdekret om en särskild skatt för personer som saknar inkomst och som inte registrerat sig som arbetslösa (så kallad "social parasitering"). Denna skatt hade dessförinnan starkt kritiserats av människorättsorganisationer för att drabba redan svaga grupper.

Författningen medger rätt att bilda fackföreningar och strejka, men den officiella fackföreningsrörelsen har starka kopplingar till regimen. Ett betydande påtryckningsmedel är de ettåriga anställningskontrakt som vanligen tillämpas för anställda i offentlig sektor och statliga företag. Dessa skapar otrygghet och anses av människorättsorganisationer utgöra ett verktyg för att dämpa politisk aktivitet bland offentligt anställda, vilka utgör en väsentlig del av arbetskraften.

Belarus placeras på Internationella fackliga samorganisationens (ITUC) *Global Rights Index* på kategori fem av fem vad gäller efterlevnad av fackliga rättigheter, vilket avser "inga garantier för de fackliga rättigheterna". Den oberoende fackföreningsrörelsen motarbetas av myndigheterna och de rättsliga kraven på att genomföra en strejk är höga. I augusti 2018 dömdes två ledare för oberoende fackföreningen Belarusiska radio- och elektronikindustriarbetare (REP) till fyra års frihetsinskränkning för skattebrott, en dom som enligt många bedömare hade politisk karaktär.

Belarus har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta kärnkonventioner. FN:s särskilda rapportör för situationen för de mänskliga rättigheterna i Belarus, ILO, belarusiska människorättsförsvarare med flera har dock kritiserat förekomsten av tvångsarbete i landet. Så kallade *subbotniki*, dagar då anställda enligt sovjetisk tradition förväntas arbeta gratis eller donera sin lön, är regelbundet förekommande. Det är även vanligt att skolelever och offentliganställda beordras delta i skördearbetet.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Hälsovård och andra sociala förmåner ska enligt lag vara tillgängliga för alla. I synnerhet kan dock bostadsort ofta påverka kvaliteten på den sjukvård som erbjuds. Sjuk- och hälsovårdssystemet är formellt heltäckande, men lider i praktiken av stora brister, inte minst på landsbygden. Den förväntade

livslängden har återhämtat sig efter den svacka som följde efter Sovjetunionens fall och ligger nu på ungefär 79 år för kvinnor och 69 år för män. Skillnaden mellan könen är betydande och beror på livsstilsfaktorer som alkoholkonsumtion och sämre och farligare förhållanden på mansdominerade arbetsplatser inom till exempel den tunga industrin. Hjärt- och kärlsjukdomar, olyckor, alkoholrelaterade orsaker och cancer dominerar som dödsorsaker. Mödradödlighet och barnadödlighet är låg.

Tillgången till laglig och säker abort samt preventivmedel är god. Sjukvårdspersonal vittnar dock om brister i sex- och samlevnadskunskapen hos unga.

Det finns allvarliga miljöproblem i landet, i synnerhet kopplade till kärnkraftsolyckan i Tjernobyli 1986. Omkring 70 procent av det radioaktiva nedfallet hamnade i nuvarande Belarus och effekterna på miljön och folkhälsan är fortsatt omfattande och svåröverskådliga. Vissa områden i landet är än i dag obeboeliga och det råder förbud att vistas i dessa. Frågan om kvarvarande radioaktiv smitta i andra områden är känslig, inte minst i ljuset av landets livsmedelsindustri. Medfödda hälsotillstånd är vanligt förekommande bland barn med föräldrar från drabbade delar av landet. Myndigheterna genomför långtgående cancerscreeningar och många vårdas varje år i perioder på sanatorier.

Förekomsten av hiv och aids ökar, främst kopplat till nya missbruksvanor. Hiv-prevalensen hos befolkningen är enligt WHO 0,22 procent och ökar i oroväckande hög takt. Myndigheterna deltar aktivt i FN-program på området.

Rätten till utbildning

Utbildning ska enligt lag vara tillgänglig för alla. Den grundläggande utbildningen är att betrakta som heltäckande. Universitetsutbildningen har på senare år underfinansierats av staten och studenter betalar i dag i allt större utsträckning själva för studierna. Studenter som läser på statligt stipendium är efter examen, för att undvika återbetalningskrav, skyldiga att under två år ta det arbete staten anvisar. Denna skyldighet har kritiserats av ungdomsorganisationer. Enligt UNDP är den förväntade utbildningslängden 15,7 år för kvinnor och 15 år för män.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Tack vare stark ekonomisk tillväxt ökade levnadsstandarden i Belarus stadigt mellan 1999 och den ekonomiska krisen 2015. Befolkningsandelen som lever i fattigdom enligt Belarus nationella definition ligger på 5,6 procent. Skillnaderna i levnadsstandard är ofta stora mellan stad och landsbygd, men också mellan yngre och äldre eftersom pensionerna är låga.

Tillgången till mat, vatten, kläder och bostad är i regel god. Landet är förhållandevis jämlikt sett till skillnaden mellan låg- och höginkomsttagare men skillnaderna ökar, i synnerhet mellan offentligt och privat anställda. Till följd av den ekonomiska krisen 2015-16 sjönk reallönerna kraftigt. Ekonomin växte och reallönerna har sedan 2017 ökat igen, men ännu inte återhämtat sig till nivån för krisen.

Belarus placerade sig 2019 på plats 50 i FN:s utvecklingsprogram (UNDP) index för mänsklig utveckling. Det är en förbättring med två placeringar sedan 2017, vilket avspeglar återhämtningen i ekonomin under den perioden.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Det råder formellt jämställdhet mellan könen, vilket är stadgat i grundlagen. Kvinnor har enligt lag samma tillgång till rättsväsendet, lika rätt att äga mark och samma arvsrätt som män. Kvinnors position inom politik, förvaltning och näringsliv är däremot inte särskilt framträdande. Andelen kvinnor i Representantkammaren är 40 procent och i Republikrådet 25 procent, en ökning sedan mandatperioden 2012-2016. Av regeringens 30 ministrar är 29 män. Jämställdhet står inte högt upp på den politiska dagordningen och patriarkala attityder i samhället präglar synen på könsroller.

Kvinnodominerade yrken inom utbildning, sjukvård och socialtjänst tenderar att vara lågavlönade. Tre års föräldraledighet i kombination med att bara en procent av alla män tar ut föräldraledighet, samt brist på förskoleplatser, gör att mödrar tenderar att vara borta långa perioder från arbetsmarknaden. Ministeriet för arbete och socialt skydd har en lista på 181 yrken och 42 arbetsområden som inte är öppna för kvinnor.

Misshandel av kvinnor är sällan föremål för offentlig diskussion. Planer på att stifta en lag mot våld i nära relationer lades ner efter att presidenten i

oktober 2018 kritiserat lagförslaget. Enligt en undersökning av FN:s befolkningsfond (UNFPA) från 2018 hade 28 procent av belarusiska kvinnor någon gång utsatts för fysiskt våld. Ungefär 17 procent hade utsatts för sexuellt och könsrelaterat våld. Kvinnorätsorganisationer uppger att medvetenheten om problem med våld i nära relationer är låg i samhället. Det finns flera civilsamhällesorganisationer som arbetar med att uppmärksamma kvinnors rättigheter och stötta våldsutsatta kvinnor. Dessa bedriver bland annat påverkansarbete och driver skyddade boenden.

Barnets rättigheter

Barnets rättigheter, välfärd och hälsa prioriteras på olika sätt av belarusiska myndigheter. Lärare gör till exempel hembesök för att kontrollera situationen i hemmet. Problem kvarstår dock. Barnaga är inte förbjuden i lag och enligt en undersökning genomförd av UNICEF utsätts en fjärdedel av alla barn för fysiska, psykologiska eller sexuella övergrepp i hemmiljön. I skolmiljön utsätts vartannat barn för sådana övergrepp.

Minimiåldern för anställning är 16 år, men med föräldrars tillstånd får även 14-åriga barn ingå arbetskontrakt. Det finns inga rapporter om gatubarn eller formellt barnarbete. Det förekommer dock att skolelever måste hjälpa till i skördarbetet i jordbruket.

Myndigheter kan tvångsomhänderta ett barn som far illa, men människorätsorganisationer pekar på att detta inte alltid sker med barnets bästa som utgångspunkt. Enligt människorätsorganisationer har hot om tvångsomhändertagande av barn tillämpats som påtryckningsmedel mot politiskt aktiva kvinnor.

Den belarusiska brottsbalken föreskriver stränga straff för narkotikabrott, något som ofta även drabbar minderåriga. Mödrar till dömda minderåriga har organiserat sig och aktivt agerat för en översyn av lagen. Detta har dock endast skett i mycket begränsad utsträckning; genom att minimumstraffen för narkotikabrott sänktes sommaren 2019.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Enligt den senast publicerade folkräkningen (2009) är belarusier den dominerande folkgruppen (83,7 procent), följt av ryssar (8,3 procent), polacker (3,1 procent) och ukrainare (1,7 procent). Den polska minoritetens

intresseorganisation har tidvis haft problem med myndigheterna och har inte kunnat registrera sig. Detta kan kopplas till situationen för civilsamhället i stort, men även till de ansträngda relationerna mellan Polen och Belarus. Endast 0,1 procent av befolkningen anser sig idag vara judisk. Hundratusentals judar mördades under Förintelsen och stora grupper därefter utvandrat. Öppet antisemitiska tendenser är ovanliga, men förekommer.

Det finns därutöver en romsk minoritet som i många fall är utsatt för diskriminering, inklusive på arbetsmarknaden. Romer är också särskilt utsatta i kontakter med rättsväsendet och andra myndigheter. I maj 2019 greps över 100 romer i östra Belarus efter ett falskt larm om att en polis blivit kidnappad och mördad av personer av romskt ursprung. När de faktiska omständigheterna uppdagades riktades en officiell ursäkt till det romska samfundet, men någon brottsutredning om maktmissbruk eller olagliga gripanden genomfördes inte.

Sedan 1995 är de officiella språken belarusiska och ryska. Under en period motarbetades belarusiskan genom aktiva åtgärder från statens sida. Sedan ett par år tillbaka uppmuntras belarusiskan ta större utrymme inom kulturlivet, media, utbildning och delar av den offentliga förvaltningen. Nästan all högre utbildning bedrivs dock bara på ryska. Presidenten har vid enstaka tillfällen hållit anföranden på belarusiska. Ryskan dominerar helt i vardagslivet.

Hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Situationen för hbtq-personer i Belarus är svår, och få vågar vara öppna med sin sexuella läggning eller könsidentitet. Homosexualitet avkriminaliserades 1994, men acceptansen och förståelsen för hbtq-personer är låg. Samkönade äktenskap är inte tillåtna och det finns inte någon partnerskapslagstiftning. Någon lag mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet finns inte. Det finns exempel på att hatbrott mot homosexuella genererar låga straff, även där offret avlidit till följd av sina skador.

Mot bakgrund av den negativa inställningen i samhället vill oftast inte heller oppositionspartier, varav vissa är djupt konservativa, eller andra organisationer öppet stödja hbtq-personers rättigheter eller arbeta mot diskriminering.

I maj 2019 gjorde inrikesministeriet uttalanden om påstådda samband mellan hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter och sexuella brott mot barn. Aktivister för så kallade ”traditionella värderingar” startade under 2019 en namnsamling för förbud av ”hbtq-propaganda”, som inom kort fick stöd av bland annat högt uppsatta företrädare för den katolska kyrkan.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Den överlägset största gruppen flyktingar och migranter i Belarus är ukrainare som kommit till landet i samband med Rysslands aggression mot Ukraina. Bara en mindre andel av dessa har ansökt om flyktingstatus. Belarus har beslutat att ukrainare ska åtnjuta samma sociala rättigheter som den inhemska befolkningen. Att belarusier och ukrainare i hög utsträckning delar språk, historia och kultur underlättar ukrainarnas integration i samhället även om spänningar har rapporterats på en del orter.

Belarus har också tagit emot ett litet antal flyktingar från exempelvis Afghanistan, Syrien, Jemen och Palestina. Enligt uppgifter från FN:s flyktingorgan (UNHCR) ansökte 895 personer om asyl 2018, en fyrfaldig ökning sedan tiden före 2014, då antalet asylsökande var runt 200 årligen. Enligt inrikesministeriet beviljas 85 procent av de sökande flyktingstatus. Inför 2020 har inrikesministeriet sänkt kvoten för antalet flyktingar landet kan ta emot till 700.

Belarus används också som transitland för personer för att ta sig till EU, om än i begränsad omfattning. Det är i första hand personer från södra Kaukasien som tar vägen via Belarus.

Ekonomiska begränsningar hämmar den nationella anpassningen till FN:s flyktingkonvention liksom myndigheternas arbete med migrationsfrågor. För att få uppehållstillstånd krävs en registrerad bostadsadress. Denna har i praktiken visat sig vara mycket svår för flyktingar att erhålla.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning är en relativt eftersatt och svag grupp i samhället med begränsade möjligheter till arbete och utbildning. De flesta byggnader och allmänna kommunikationsmedel är inte tillgängliga för personer som är rullstolsburna eller som har syn- eller hörselnedsättningar. Frågan har hittills varit lågt prioriterad i Belarus även om landet 2016

ratificerade FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Belarus

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Belarus. Sverige bedriver utvecklingssamarbete i Belarus med fokus på tre sektorer: demokrati och mänskliga rättigheter, marknadsekonomisk utveckling samt miljö och klimat. Konkret ger Sverige bland annat stöd till utvecklingen av det civila samhället, främjar internationellt utbyte, bidrar till ökade kontaktytor mellan svenska och belarusiska aktörer, bidrar till ökad kunskap i jämställdhetsfrågor och bedriver insatser mot sexuellt och könsbaserat våld.

EU:s utvecklingssamarbete med Belarus har ökat och fokuserar bland annat på demokrati och mänskliga rättigheter. Avskaffandet av huvuddelen av EU:s sanktioner mot Belarus 2016 har ökat möjligheterna till samarbete och Belarus har ökat sitt engagemang inom Östliga partnerskapet. Hinder för ett fördjupat samarbete kvarstår dock till följd av den fortsatt problematiska situationen kring de mänskliga rättigheterna i landet. EU och Belarus för en regelbunden dialog om mänskliga rättigheter, vilket också är ett huvudtema i styrgruppen för EU och Belarus. Civilsamhällesorganisationer deltar i mötena mellan EU och Belarus.

Flera FN-organ är representerade i Belarus. Samtliga arbetar direkt eller indirekt med frågor som rör mänskliga rättigheter. UNDP har ett brett anslag vad gäller mänskliga rättigheter, UNFPA verkar för ökad jämställdhet och sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, UNHCR för asylsökandes rättigheter och Internationella organisationen för migration (IOM) motarbetar människohandel. UNICEF verkar för att förbättra barns rättigheter och UNAIDS för aidssjukas rättigheter. Europarådet har ett informationskontor i Minsk, som bland annat bedriver informationsarbete i frågan om dödsstraff.

FN:s särskilda rapportör för situationen för de mänskliga rättigheterna i Belarus erkänns inte av Belarus regering och tillåts inte resa in i landet.

Belarus deltar aktivt i FN:s universella granskningsmekanism för mänskliga rättigheter (*Universal Periodic Review*, UPR). Den senaste granskningen ägde rum 2015. Sveriges rekommendationer rörde dödsstraffet och yttrandefrihet.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights* (CCPR) ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 1992. Det tillhörande protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (CESCR) ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination* (CERD) ratificerades år 1969.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women* (CEDAW) ratificerades år 1981. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2004.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (CAT) ratificerades år 1987. Det tillhörande protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child* (CRC) ratificerades år 1990. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2006. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om skydd för migrantarbetare och deras familjers rättigheter, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families* (ICRMW), har inte ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (CRPD) ratificerades år 2016. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances* (CED) har inte ratificerats.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees* (*Refugee Convention*) ratificerades år 2001. Det tillhörande protokollet ratificerades år 2001.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court* (ICC) har inte ratificerats.

Belarus är inte medlem i Europarådet och har därför inte ratificerat några av Europarådets konventioner.